

Timothy John Winter, *İslam ve Hristiyanlık Politik-Teoloji Denemeleri*, Çev. Onur Atalay, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2007, 270 s.

“Kutsal bilginin peşinde koşanlar” şeklinde adlandırılan “neo-gelenekselci” akım, Sünni İslam geleneğini yeniden ihya etmeyi ve tasavvufu, İslam’ı anlamada bir yol olarak benimsemeyi amaçlayan bir anlayışı temsil etmektedir. Bu akımın temsilcileri genellikle Batı ülkelerinde doğmuş, sonradan Müslüman olmuş ve Doğu’daki İslami ilim merkezlerinde eğitim almış kişilerden oluşmuştur. Bu kişiler “Batı aklıyla” İslami geleneği yeniden yorumlamayı amaçlamışlardır. Bu akımın temsilcilerinin dini söylemleri hem entelektüel hem manevi bakımdan zengin bir iç dinamiğe sahiptir.¹ Bu akımın önemli temsilcilerinden birisi de Abdülkerim Murad mahlasının kullanan Timothy John Winter’dır. Winter, mimar ve sanatçı bir ailede büyümüş ve on dokuz yaşında Müslüman olmuştur. Cambridge, Londra, Oxford ve el-Ezher üniversitelerinde eğitim almış, Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenmiştir. Halen Cambridge Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Çalışmaları bölümünde akademisyen olarak görev yapmaktadır. Çalışma alanları tasavvuf ve Osmanlı eğitim kurumlarına dairdir.²

Neo-gelenekselci akımın bir temsilcisi olan Winter’ın farklı tarzlardaki okullardan aldığı bu eğitimler, onun içerisinden çıktığı Hristiyan geleneğine ve hem benimsediği hem de akademik ilgisinin olduğu İslam’a bakışı üzerinde oldukça etkili olmuştur. Onun bu ilgisi de *İslam ve Hristiyanlık Politik-Teoloji Denemeleri* isimli bir eserin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Yazar, eserde her iki dinî gelenek açısından anlamlı olan kişi ve semboller üzerinden İslam ve Hristiyanlık arasında entelektüel bir mukayese yapmaktadır. Bu yönüyle eser, klasik, mukayeseli dinler tarihi kitaplarından farklıdır. Geniş bir konu seçkisiyle eser, dinler tarihi, İslam tarihi, İslam mezhepleri tarihi, din sosyolojisi ve tasavvuf alanında çalışan araştırmacılar için oldukça geniş bir entelektüel tecrübe sunmaktadır.

Winter’ın *Hristiyanlık Politik-Teoloji Denemeleri* adlı eseri giriş, sonuç, on deneme ve 270 sayfadan oluşmaktadır. Eser, birbirinden bağımsız denemelerden meydana gelmiştir. Bu yönüyle denemeler arasında konu bakımından bütünlük olmasa da, İslam ve Hristiyanlığın farklı yönlerinin mukayese edilmesiyle eserin genelinde bir bütünlük yakalanmıştır. Winter, çalışmasının girişinde eserini, Anglikan bir Hristiyanken evini İslam inancına göre inşa etmiş bir teoloğun çalışması olarak tanımlamaktadır. Çalışmasının önemini, Richard Bulliet’tan İslam’ın mühtediler aracılığıyla canlılığını sürdürdüğüne dair bir sözüne referans yaparak göstermeye çalışmaktadır (s. 7). Batılı bir mühtedinin İslam’a kazandıracaklarını, İslam’a en büyük hizmetlerin tek tanrılı veya çoklu tanrılı farklı kültürlerden gelip Müslüman olan kişiler aracılığıyla gerçekleştirildiğine dair örnekler üzerinden anlatmaktadır (s. 8-9)

Winter, eserinin yazılış amacını Müslüman ve Hristiyanların birbirilerini tanıyamaması olarak açıklamaktadır. Batı’da insanlığın değerlerinin yıkıldığını “Homer’in zamanında insanlık, Olimpos’taki tanrılar için bir tefekkür konusuydu ...” sözleriyle belirtmekte ve Batı’da süregiden insan merkezli ve kutsalı yıkan bu tasavvura Müslümanların ise sadece “reddiyeci” bir tutumla yaklaştığını; bu yaklaşımlarının da gerçekliğin uzağında kalmalarına neden olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda eserindeki denemelerini de İslam’ın Batı’da anlaşılması için Batılıların anlayacağı şekilde yazmaya çalıştığını ifade etmektedir. Çalışmasının İslam-Hristiyan diyalogu için bir katkı sunacağını ummaktadır (s. 11-13).

Winter’ın çalışmasının “Hz. İbrahim: Uzlaşmanın Peygamberi İslam’ın Kutsal Metinlerinde İbrahim” isimli birinci denemesinde Hz. İbrahim ve onun İslam geleneğindeki izdüşümü takip edilmektedir. Yazar denemeye, Kitab-ı Mukaddes’teki kıssaların Kuran’da yeni bir varyasyonla sunulduğu düşüncesiyle başlamaktadır. Kuran’da peygamberlerin “ismet” sıfatlarının belirgin şekilde ön plana çıkarıldığını ve beşer için örneklik yönlerinin vurgulandığını belirtmektedir. Nitekim Kuran’da, Kitab-ı Mukaddes’teki gibi kızıyla

¹ Hamed Walaa Quisay, *Neo-Traditionalism in the West: Navigating Modernity, Tradition, and Politics* (University of Oxford, PhD Thesis, 2019), 1.

² Winter’ın çeşitli kitapları, kitap bölümü yazarlıkları ve makaleleri bulunmaktadır. Gazzâlî’nin birçok eserini İngilizce’ye çevirmiştir. Winter, günümüzde Cambridge Müslümanları’nın liderliğini yapmakta ve İngiltere’nin en etkili Müslüman düşünürlerinden biri kabul edilmektedir. “Dr. Timothy Winter” (Erişim 22 Mart 2022); Winter, Timothy John, *İslam ve Hristiyanlık Politik-Teoloji Denemeleri* (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2007), 4; “Sh. Abdal Hakim Murad Articles” (Erişim 23 Mart 2022). Eserleri ve konuşmaları için bkz. “Sh. Abdal Hakim Murad Articles”.

birlikte olan Lut, başka tanrılara meyleden Süleyman gibi peygamberlere yönelik olumsuz bir anlatımın söz konusu olmadığını ifade etmektedir (s. 23-24).

Winter, sadece bu denemede değil eser boyunca Hz. İbrahim'i konu etmesini, onun Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam açısından ortak bir peygamber kabul edilmesi üzerinden açıklamaktadır. Zira Yahudilik ve Hristiyanlık, İslam'ı süregiden nübüvvet halkasının devamı görmedikleri için bu üç dinin kutsal kabul ettiği Hz. İbrahim üzerinden bir araya gelebileceğini savunmaktadır (s. 33-34). Nitekim sözlerini Papa II. John Paul'un "Sizin ve bizim Tanrımız aynı ve bizler İbrahim'in imanını paylaşan kardeşleriz sözleriyle bitirmektedir." (s. 35). Winter'ın bu sözlerinde onun bir neo-gelenekselci olarak İslam'ın tasavvufi bir yaklaşımını kabul etmiş olması belirleyici olmuştur. Zira tasavvufta, her bir din üzerinden ayrı ayrı değil de, ortak hakikatler üzerinden bir dinî telakkinin geliştirilmesi yaygın olarak karşılaşılan bir durumdur.

Winter "Hatemü'l-Enbiya Olarak Hz. Muhammed" isimli ikinci denemesinde bir dinin peygamberinin anlaşılma şeklinin "bağlam"a göre değişeceğinden bahsetmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in; Ali Şeriatî tarafından üçüncü dünyacı ve sömürgeci karşıtı, Hasan Askerî tarafından barışsever, Mustafa Sibai tarafından radikal bir sosyalist, Fatima Mernissi'ye göre feminist, Kral Fahd'a göre baş muhafazakâr, Bucaille'ye göre bilim insanı, Muhammed Esed'e göre ise proto-demokrat olarak görüldüğünü belirtmektedir (s. 37). Bu bağlamda Winter kendisi için de Hz. Peygamber'in "şefaatçi, manevi rehber, ahlaki yol gösterici, örnek bir sufi/insan-ı kâmil" anlamlarına geldiğini ifade etmiştir (s. 38-42). Bu noktada Batılıların da "eros" ve "thanatos" kavramları üzerinden Hz. Peygamber için çeşitli öncülleri olduğunu belirtmektedir. "Eros" kavramının Hz. Peygamber'in birden fazla evlilik yapmasına binaen kullanıldığını ancak bu ifadenin Hz. Peygamber'in doğduğu coğrafyanın gerçekliğinden uzak şekilde değerlendirildiğini savunmaktadır. "Thanatos" kavramını ise Hristiyanların Hz. İsa'yı kurtarıcı olarak beklerken Hz. Peygamber'in gelmesinden dolayı kullandıkları olumsuz bir kavram olarak açıklamaktadır (s. 42-52).

Winter "Fakirlik ve İsmail'in Karizması" isimli üçüncü denemesinde, fakirlik/yoksunluk meselesini incelemektedir. Yazarın tasavvufi geleneğe mensubiyeti bu meseleyi uzunca ele almasına neden olmuştur. Ona göre Hz. Peygamber bir din adamı ve yönetici olarak "fakir yaşamış, "fakir ölmüştür"; yöneticiliği asla zenginleşme aracı olarak görmemiş, her daim fakirlerle dayanışma içerisinde olmuştur. Ancak Hz. Peygamber'den sonra gelen din adamları ve yöneticiler Hz. Peygamber'in bu noktadaki görüşlerini takip etmemişlerdir (s. 53-55, 57-59). Yazar, Hz. Peygamber'in uygulamalarından bahsettikten sonra günümüze geçmekte ve üç dinin kutsalı olan Hz. İbrahim ve oğlu İsmail üzerinden "fakirlik" metaforunu işlemektedir. Hz. İsmail zamanında Kabe'nin bir sığınak olarak inşa edildiğini ve ihtiyaçlı olanların sığındığı bir mabed olduğunu ifade ederek konuya başlamaktadır. Bu bağlamda bütün dinlerin de müntesipleri için bir sığınak olduğunu ancak günümüzde bu ortak müşteregin kaybolduğunu, dinlerin zenginlerinin rahatlık içerisinde yaşarken fakirlerinin ise birbirleriyle mücadele ettiklerini savunmaktadır (s. 60-71). Bu ifadeleriyle de dinlerin bir araya getirme ve kardeşlik misyonlarının yok edilmeye çalışıldığını ifade etmeye çalışmaktadır.

Winter, "Kur'ânî Hakikat ve Zimme'nin³ Anlamı" isimli dördüncü denemesinde İslam hukukundaki Müslüman olmayanların hukukunun nasıl işlendiğini anlatmaktadır. İslam geleneğinde önceki dinlerin ve bu dinlerin müntesiplerinin Kitab-ı Mukaddes'te anlatıldığı gibi kötü bir mefhumla sunulmadıklarını ve hukuklarının korunduğunu savunmaktadır. Kuran'da Müslüman olmayanlarla muameleler ve onlara yönelik hukuki uygulamalarla ilgili ayetler bulunduğunu belirtmektedir (s. 73-74, 78-81).

Winter, İslam'ın sadece Müslümanları muhatap almadığını çünkü İslam içerisinde dahi farklı anlayışların bulunduğunu İslam'ın tek bir Arap ulusunu değil, evrensel kimlikleri ön plana çıkardığını, İslam içerisinde Endonezya'dan Türkiye'ye kadar farklı ulusların olduğunu, aralarında asla alt-üst kimlik ilişkilerinin bulunmadığını belirtmektedir (s. 77, 81, 89-91). Hatta Hint bölgesi ülkelerinin, Endonezya ve Türkiye'nin kültürel çoğulculuk anlamında İslam'a, Arap merkezci bir zihniyetten daha fazla katkıda bulunduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda, vahyin farklı kültürlerde farklı şekillerde anlaşılmasının doğal oluşuna vurgu yapmaktadır. Hatta vahyin "tek-muhtemel" anlamını bulmaya çalışan Arab'ın bu düşüncesi

³ İfade "zimme" olarak geçmekte ancak "zımmilik" kastedilmektedir. Bu problemin çevirmenin istilaha hâkim olamamasından kaynaklanan bir sıkıntı olduğunu düşünmekteyiz. Zira eserin başka yerlerinde de benzer problemler söz konusu olmuştur.

çerçevesinde Selefi düşünceyi doğurduğunu savunmaktadır. Nitekim Selefi geleneğin sadece İslam'ın erken döneminin örneklik teşkil ettiğini savunduğunu, bin yıllık İslam mirasını değersizleştirdiğini ve diğer imkânları dışladığını ve bu yaklaşımın da "Arapçılık" ideolojisiyle benzer zeminde ilerlediğini ileri sürmektedir (s. 87-90). Winter burada Karic'in sözlerine atıfta bulunarak İslam'ın farklı kolları olan bir nehir olduğunu, herkesin eşit faydalanma hakkı varken, Selefilere bu nehrin sadece kaynağından su içilebileceğini ve yaklaşık 1400 yıllık İslam geleneğinin birikimini yok saymaya çalıştıklarını ifade etmektedir.⁴ Winter, bu denemede Selefilere olduğu kadar bir neo-gelenekselci olarak modernistleri de eleştirmekte, bu nehrin o kadar farklı kolları varken modernistlerin başka nehirler peşinde koştuklarını savunmaktadır. (s. 89-90).

"Bir Akademik Pratik Olarak Kur'anî Muhakeme" adlı beşinci denemesinde Winter, Kuran'a yaklaşım farklılıklarını konu etmektedir. Kimilerinin mistik, kimilerinin akılcı, kimilerinin geleneksel Batılıların ise Kuran'a pozitivist bir bakış açısıyla yaklaştıklarını savunmaktadır. Bu bağlamda Kuran'a yaklaşımda tek bir yol önermenin mümkün olmadığını belirtmektedir. Özellikle Kitab-ı Mukaddes araştırmacılarının kullandıkları metotların Kuran araştırmalarında kullanılmasının ise ciddi bir problem alanı yarattığını belirtmektedir (s. 95-103, 107). Zira Batılıların algıladığından farklı olarak Müslüman geleneğinde tek bir otorite kimlik olmadığını, otorite zincirinin olduğunu, bu zincirin uzunluğunun ve hakikiliğin bilginin doğruluğu için ölçüt kabul edildiğini ifade etmektedir (s. 104). Yazar bu noktada "Kutsal Metin Muhakemesi" isimli bir çözüm yolu önerisiyle Bauer'le benzeşerek kutsala çoklu değişkenler üzerinden yaklaşılması gerektiğini savunmaktadır (s. 103-107). Yazar beşinci denemenin devamında ayrıca Müslüman-Yahudi ortak paydası isimli kısa bir başlıkla Yahudiler ve Müslümanlar arasındaki ortaklıkları, Kuran ayetleri, dil olarak Arapça ve İbranice'nin ortaklıkları ve benzer dinî söylemleri üzerinden bir incelemeyle sunmaktadır (s. 108-111).

Winter, "Gazap Üzümlerini Ezmek" isimli altıncı denemesinde "gazap", "öfke" meselesini incelemekte ve peygamberler de dâhil olmak üzere öfkenin doğal bir "his" olduğunu; yönetilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yazar buradan hareketle Kuran ve Kitab-ı Mukaddes arasında bir mukayese yapmakta ve Kitab-ı Mukaddes'teki tanrı imajının antropomorfik bir tanrı olması bağlamında, daha öfkeli bir tanrı tipolojisine sahip olduğunu ileri sürmektedir. Kitab-ı Mukaddes'te dört yüz, İncil'de otuz, Kuran'da ise on sekiz kadar Allah'ın gazabından bahseden ayetlerin varlığından bahsetmektedir (s. 118-120). Kitab-ı Mukaddes'te yer alan "herem" şeklinde geçen ve Yahudi olmayan halklar dışında kalan toplulukların imha edilmesi gerektiğini belirten sözler gibi ifadelerin ise Kuran'da kesinlikle yer almadığını belirtmektedir (121). Nitekim Tevrat'ta Tanrı'yla tartışan ve doğduğu güne kızan bir Eyüp Peygamber profili yer alırken, Kuran'da onurlu bir teslimiyet sunan bir peygamber figürünün sunulmasını bu ifadelerine delil olarak sunmaktadır. (s. 123).

Winter altıncı denemesinin devamında ayrıca insanoğlunun devam edebilmesi için içgüdüsel korunmaya ihtiyacı olduğunu Fromm'un "iyi huylu saldırganlık" sözüyle açıklamaktadır (s. 130). Müslümanların Haçlılara karşı çıkmasını, Polonya'yı işgal eden Hitler'e karşı halkın savaş açmasını insanoğlunun varlığını devam ettirebilmesi için "iyi huylu saldırganlık olarak" örnekleri olarak tanımlamaktadır (s. 131). Modern dönem İslam'ında ise "kötü huylu saldırganlığın" hâkim olduğunu belirtmektedir. Özellikle aşırılıkçı Vehhabi grupların başta güvenlik güçlerini hedef alırken başaramayacaklarını anladıklarında, hedeflerini sivil halka çevirdiklerini ve artık neredeyse tüm hedeflerinin sivil halk olduğunu belirtmektedir. Winter bu durumu Fromm'un "yıkım tanrısına yapılan daimi bir tapınma" metaforuyla açıklamaktadır (s. 132). Bunun çözümünün ise modernist akımlarla benzer bir söylem çerçevesinde cihadın gerçek anlamına "kutsal savaş"a, insanın kendi nefsiyle mücadelesine dönmek olduğunu savunmaktadır.

Winter Şii-Sünni ayrımının da "öfke" üzerinden körüklendiğini ifade etmektedir. Bu noktada İran Şahı Tahmasp'ın baş kadısı el-Kereki'nin Safevilere mezhebi bir meşruiyet kazandırabilmek adına gezgin bir grubu "dindar lanetçi" olarak istihdam ettiğini ve bunların gittikleri her yerde ilk üç halifeye lanet

⁴ Winter bu görüşleriyle Bauer'in *Müphemlik Kültürü ve İslam* adlı eserinde savunduğu düşünce biçimine benzer bir fikrî sisteme sahiptir. Nitekim Winter bu görüşlerini Bauer'den yaklaşık 15 sene önce dile getirmiştir. Eser hakkında bk. Thomas Bauer, *Müphemlik Kültürü ve İslam*, çev. Tanıl Bora (İstanbul: İletişim Yayınları, 2020).

okuduklarını ve bu lanet kültürünün Şii kimliği ile Sünni kimliğinin birbirlerinden tamamen kopmasına neden olduğunu savunmaktadır. Ancak Sünnilerin ise asla sahabeyi kötülemediklerini iddia etmektedir (s. 140).

Winter, “İnsan ve İlahi Adalet: Bazı Hadisler Üzerine Mülâhazalar” isimli yedinci denemesinde ilahi adalet sistemini konu edinmektedir. Bu noktada özellikle İslam öncesi Arab’ın dininde hâkim olan anlayışın haşin bir intikam olduğunu savunmaktadır. İslam’ın özellikle Hanefi kolunun itidali savunduğunu hatta maslahat gereği zalim imama isyanı meşru görmediklerini belirtmektedir. Ancak bu görüşe İmamiyye Şiası’nın büyük kısmının, Haricilerin, Mutezililerin ve bazı Şâfiî fakihlerin karşı çıktığını ifade etmektedir (s. 148). Winter’ın bu ifadeleri Eş’ari’nin *Makâlâtü’l-İslâmiyyîn* isimli eserindeki Mutezile’nin ve Haricilerin isyanı caiz gören görüşleriyle paralellik arz etmektedir. Ancak bu eserde Şâfiîlik Ashâbü’l-Hadîs içerisinde tanımlanmakta ve Ashâbü’l-Hadîs’in isyanı caiz görmediği ifade edilmektedir. Bu noktada Winter’ın görüşleri en azından bu eser bağlamında farklı kalmaktadır.⁵

“Britanyalı Müslüman Kimliği” isimli sekizinci denemesinde Winter, günümüzde İslam’ın Britanya topraklarındaki varlığını konu edinmektedir. Bu bölgede İslam’ın görünürlüğünün ve mescitlere yansımalarının Hristiyan nüfustan daha fazla olduğunu ifade etmektedir (s. 155-156) İngiltere tarihinde dini hareketler anlamında, Reformasyon’dan⁶ sonraki en büyük olayın bu denli büyük bir nüfusa sahip başka bir dinin, “İslam’ın” Britanya’ya gelmesi olarak açıklamaktadır (s. 157). Winter’a göre İslam İngiltere’ye oldukça kısa süre içerisinde uyum sağlamıştır. Bu uyum neticesinde de büyük Britanya’daki İslam’ın gittikçe daha “İngilizleştğini”, dil ve kültür açısından yerel özellikli geleneklerin daha az tercih edilmeye başladığını ifade etmektedir. Nitekim Türkçe ve Urduca dergi ve gazetelerin kapanmaya başladığını, İngilizce basılan yayınların arttığını belirtmekte; özellikle din dili Arapça yerine hutbelerde kusursuz İngilizce hutbeler okunmaya başladığını ifade etmektedir (s. 156-157).

Winter’a göre Britanya Müslümanları arasında yeni nesilde “Britanyalılık” ön plana çıkarılırken eskilerin dini değil de, kutsalın bizatihi kendisi üzerinden bir dinî anlayış geliştirilmeye çalışılmaktadır. Yaşlılarda ise Britanya’ya gelmeden önceki geleneği koruma duygusuyla dinî metinlerden ziyade, din adamları/veli zatlar dinin merkezinde yer almaktadır. Yeni dinî oluşumlar, “metne bağlılık” adı altında velayeti tamamen reddetmekte ve Barelvi geleneği gibi tarikat oluşumlarından ziyade Deobandilik, Vehhabilik gibi dinî eğilimleri tercih etmektedirler (s. 160-161). Winter’ın da dediği gibi günümüz Britanyası’nda Selefî gelenekten fazlaca etkilenmiş İslamî gruplarla yaygın olarak karşılaşmak mümkündür.⁷

Winter sekizinci denemenin devamında post-modernizm eleştirisi de yapmaktadır. Post-modernizmin İslami toplulukları, birbirinden radikal bir biçimde ayrılmış topluluklar olarak gösterdiğini iddia etmektedir. Hatta post-modernizmi, tanrısız Eşariliğe benzeterek, yerini yurdunu bulması mümkün olmayan oradan oraya savrulan bir ideoloji olarak tanımlamaya çalışmaktadır (s. 158). Ancak İslam geleneğinin, içerisinde ayrılıklar olsa da Sünnilik merkezli genel ortak bir kimlik geliştirdiğini ileri sürmektedir. Bu kimliğin de ortak eserler üzerinden gelişen bir İslam geleneğinden kaynaklandığını düşünmektedir (158-160).

Sekizinci denemede ayrıca Batı’nın İslam algısının, Haçlı seferlerinden beri gelişen olumsuz tecrübelerle dayandığını ifade etmektedir. Ancak aralarında olumsuz ilişkiler olsa da birbirlerinden belirgin şekilde etkilendiklerini de savunmaktadır. Nitekim Kral Arthur’un ölmeyip sadece uykuya daldığı ve kurtarıcı olarak geri döneceğine dair anlatının Doğu’dan Şia’nın “gaip imam” düşüncesinden kaynaklanmış olabileceğini ileri sürmektedir (s. 169). Winter’ın tanımlamadığı bu etkilenmenin ismi “metinlerarasılık” olup farklı kültürlerdeki öğelerin başka kültürlerde de kendisine yer bulması anlamına gelmektedir.⁸

⁵ Ebü’l-Hasen ‘Alî b. İsmâ‘îl el-Eş‘arî, *Makâlâtü’l-İslâmiyyîn ve İhtilâfu’l-Muşallîn*, thk. N’aim Zarzûr (el-Mektebetü’l-‘Asriyye, 1426/2005), 125, 140.

⁶ Reformasyon, 16. yüzyılda Katolik kilisesine karşı girilmiş ve bütün Avrupa’nın dinsel yaşamını etkilemiş bir harekettir. Reformasyon hak. bk. John Bossy, *Christianity In The West, 1400-1700* (Oxford, United Kingdom ; New York: Oxford University Press, 1985).

⁷ Halide Rumeysa Küçüköner, “İslami Gelenekçilikte Müslüman Kadın”, *Düşüncede Müslüman Kadın/Müslüman Kadının Tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 3/196-197.

⁸ Metinlerarasılık hakkında bk. Feyza Bulut, “Metinlerarasılık Kavramının Kuramsal Çerçevesi”, *Edebi Eleştiri Dergisi* 2/1 (Nisan 2018), 1-19.

Winter, İslam'ın genel olarak Robertson'ın tabiriyle "glokalleşme"ye; yani yerellik özelliklerinden uzaklaşıp evrensel çapta Araplaşmaya başladığını savunmaktadır. Afrika'da, Asya'da, İngiltere'de yerelliğini kaybetmiş, "Araplaşmış İslamları" görmenin yaygınlaştığını belirtmekte, birbirinden farklı kültürel özelliklere sahip coğrafyalarda Arap normlarının yerli kopyalarının ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Nitekim Britanya Müslümanlarının eski ortak değerinin Hristiyanlara saygı gösteren Gazzâlî'ye şimdi Hristiyanlık karşısı İbn Teymiyye olduğunu iddia etmektedir (s. 169-172). Winter'ın evrensel çapta "glokalleşme" bağlamında Araplaşmanın yayılmasına ve Vehhabi eğilime karşı bu denli olumsuz yaklaşımı, neo-gelenekselci ekolün Vehhabilik karşıtlığından kaynaklanmıştır. Nitekim Vehhabi ideolojinin de en haz etmediği dinî gelenek pir ve müşid ilişkisine dayanan anlayışıyla tasavvuftur.

Winter sekizinci denemeyi Batılı araştırmacıların Selefilere ve diğer Müslümanlar arasındaki ayrımı tam olarak anlayamadığını düşünerek devam ettirmektedir. Zira Winter'a göre Batılı araştırmacıların tam olarak kavrayamadığı şey, Müslüman kimliğinde din olarak İslam'ın ne denli merkezi bir role sahip olduğudur. Bu bağlamda o, Batılı araştırmacıların sadece İslamcı grupların ve radikal eğilimlerin hayatlarında İslam'ın belirgin bir rolü olduğunu düşündüklerini iddia etmektedir. Batılı değerlerle düşünmelerinden dolayı seküler bir Müslüman'ın günlük yaşamında dinin etkisini algılayamadıklarını savunmaktadır (s. 170). Winter'a göre İslam gittiği coğrafyanın kültürüne doğrudan uyum sağlamıştır. Üstelik bunu ortak bir kimlik olarak Arap kültürünü benimsemeden yapmıştır (s. 174-175). Winter bu durumu, Çin'deki Müslümanların buram buram Çin kokan bir İslam'ı yaşadıkları ve Konfüçyüs'ü peygamber kabul ettikleri düşüncesiyle açıklamaktadır (s. 174).

Winter "Kiliseler ve Bosna Savaşı" isimli dokuzuncu denemede Bosna Savaşı'nı konu almaktadır. Bu savaşın etnik bir savaş olduğunun iddia edildiğini ancak bu söylem biçimiyle bunun bir din savaşı olduğunun gizlenmeye çalışıldığını belirtmektedir (s. 187). Winter "Pulchra ut Luna:⁹ Müslüman Katolik Diyalogunda Meryem Teması Üzerine Mülâhazalar" isimli onuncu denemede Hz. Meryem'in hem İslam hem Hristiyanlık açısından önemini incelemektedir. Hz. Meryem figürünün özellikle modern dönemde oldukça sahiplenilişinden hatta Ali Pehlevî'nin insanların artık erkek peygamberlere lakayt kaldıklarını ve bir kadın peygamberin etrafında toplanmalarının daha verimli olacağına dair düşüncelerinden bahsetmektedir (s. 225). Bu denemede işlenen dikkat çekici diğer bir konu da her cemaat veya topluluğun "kendi içerisinden" kendisine şefaah edecek bir figürünün bulunmasına dair düşünceleridir. Winter, bu düşüncüyü her toplumun ayrı bir "kurtarıcı" beklentisi bulunmasıyla ilişkilendirmektedir. Beklenen kurtarıcının kimliğinin aynı ama kişi olarak farklı olacağını söylemektedir (s. 262).

Winter'ın eseri deneme bazında değerlendirildikten sonra eserin dikkat çeken bazı genel hususlarından da bahsetmek yerinde olacaktır. Eser, oldukça geniş bir konu seçkisiyle Winter'ın entelektüel birikimini gözler önüne sermektedir. Özellikle Hristiyan geleneğe hâkimiyeti, İslam ile Hristiyanlık arasında daha önceden görülmeyen değerlendirmelerle karşılaşılmasına neden olmuştur. Nitekim Winter bu mukayesesinin genelinde, okuyucu için Batı aklının kurucu unsurlarından kabul edilen Weber'e, Derrida'ya sıklıkla referanslarda bulunarak Batı aklıyla İslam'ın nasıl okunabileceğine dair çeşitli önermelerde bulunmuştur. Winter'ın eserinin dil bakımından da değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Nitekim yazarın sufi meşrep bir tarzının olması, eserinde, kapsayıcı ve eleştirirken dahi yumuşak bir dil kullanmasına olanak sağlamıştır. Yazar, çalışmasında akademik bir dil ile entelektüel bir dili birleştirerek akademi içerisinden olmayan kişileri de eserinin muhatap kitlesi arasına dâhil etmiştir.

Her ne kadar eser takdiri hak etse de bazı kısıtlılıkları da söz konusudur. Nitekim en önemli kısıtlılıklarından birisi "Sünni İslam'ı", İslam'ın bizatihi kendisi olarak sunmasıdır. Yazar, Müslüman toplumlar yerine sıklıkla "Sünni Müslümanlar" şeklinde bir kullanım biçimine başvurmuştur. Nitekim eserlerini yayımladığı sitedeki tanıtım yazısında da bu durum müşahade edilebilmektedir. Yazıda kendisini sadece "Müslüman" olarak değil "Sünni Müslüman" olarak tanımlamaktadır.¹⁰ Eserin diğer bir sınırlılığı ise bir deneme içerisinde birbirinden bağımsız konulardan bahsetmesidir. Yazar, bu noktada çeşitli geçişler ve

⁹ Winter, bu ifadeyle Hristiyan geleneğinde Hz. Meryem için sıklıkla kullanılan "Ay Kadar Güzel" ifadesine referansta bulunmaktadır.

¹⁰ "Sh. Abdal Hakim Murad Articles".

bağlantılar kurmaya çalışmış olsa da bu bağlantıların okuyucunun zihninde bir karşılık oluşturma imkânı oldukça zayıf kalmıştır.

Sonuç olarak, Winter'ın İslam ve Hristiyanlığın farklı noktalardan mukayese edilmesine dayanan eseri, mukayeseli dinler çalışan klasik eserlerden farklı kalmaktadır. Onun mukayesesinde neo-gelenekselci akımın önemli bir temsilcisi olması belirgin şekilde hissedilmektedir. Özellikle Hristiyan geleneğın içerisine doğması, sonradan İslam'ı benimsemesi ve İslam'ı akademik anlamda çalışması, her iki dinî geleneğe hâkim olmasına, eserinde daha entelektüel bir mukayese sunmasına imkân sağlamıştır. Eser, dinler tarihi, İslam tarihi, İslam mezhepleri tarihi, din sosyolojisi ve tasavvuf alanında çalışanlar için ufuk açıcı bir niteliğe sahiptir. Eserin yazarının bu denli geniş bir konu alanına hâkim olması dahi başlı başına takdiri hak etmektedir.

 Dr. Öğr. Üyesi Halide Rumeysa Küçüköner

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı